

УДК: 347.447.52.763.3

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ЗА ПОРУШЕННЯ ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖУ АВТОМОБІЛЬНИМ ТРАНСПОРТОМ

кандидат юридичних наук , доцент Лукіна І. М.,

Ільницький А. А.

ПВНЗ «Макиївський економіко-гуманітарний інститут», Україна,

Краматорськ

У статті визначено характерні особливості цивільно-правової відповідальності сторін за невиконання і неналежне виконання договору перевезення вантажу автомобільним транспортом, зокрема, проаналізовано нормативно-правові акти, що встановлюють відповідальність, вказано на окремі проблеми правового регулювання. Охарактеризовано відповідальність за порушення договору перевезення вантажу автомобільним транспортом. Встановлено, що вона має характерні особливості: виключний перелік порушень договору, за які настає відповідальність перевізника, передбачений актами цивільного законодавства; встановлення Статутом автомобільного транспорту конкретних розмірів штрафів за окремі порушення договору перевезення вантажів автомобільним транспортом; встановлення обмеженої відповідальності за втрату, нестачу, псування або пошкодження вантажу (багажу) при виконання договору перевезення вантажу; встановлення у Статуті автомобільного транспорту підставі для звільнення перевізника від відповідальності.

Ключові слова: договір перевезення вантажу, автомобільний транспорт, вантажовідправник, перевізник, вантажоодержувач, договір на користь третьої особи, цивільно-правовий договір, цивільно-правова відповідальність, майнові санкції, правопорушник, наслідки.

PhD in Law, Lukina I. M., Ilnytskyy A. A. The responsibility of the parties for breach of contract of carriage of goods by road / Private higher education institution "Makiyivka Economic and Humanitarian Institute", Ukraine, Kramators

The article defines the characteristics of civil liability of the parties for failure and improper performance of the contract of carriage of goods by road, including analyzes regulations that establish the responsibilities given to individual problems of legal regulation. Characterized liability for breach of contract of carriage of goods by road. It is established that it has the characteristics: exhaustive list of violations of the agreement, which comes on the carrier's liability provided for acts of civil law; Statute establishing specific road transport penalties for certain violations of the contract of carriage of goods by road; the establishment of limited liability for loss, shortage, damage or damage to cargo (luggage) under the contract of carriage; installation in the Charter of road transport carrier basis for exemption from liability.

Key words: contract of shipping, road transport, shipper, carrier, consignee, the contract to a third person, a civil contract, civil liability, property sanctions offender, consequences.

Вступ. Цивільне право як система правових норм регулює майнові та особисті немайнові відносини, основані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності та широкій свободі їх учасників у визначенні своїх прав та обов'язків. Норми цивільного права встановлюють низку засобів впливу на поведінку громадян та організацій через їхні інтереси і за допомогою інтересів. Одним із таких засобів впливу на майнові інтереси осіб є застосування до правопорушника майнових санкцій, зокрема, цивільно-правової відповідальності.

Питання юридичної відповідальності, у тому числі цивільно-правової, є одними з найважливіших питань у правознавстві. Це впливає з того факту, що юридична відповідальність є забезпеченням, гарантією виконання правових норм відповідними суб'єктами, у даному випадку гарантією

належного виконання сторонами договору перевезення вантажу автомобільним транспортом.

Таким чином, дослідження відповідальності сторін за порушення договору перевезення вантажу автомобільним транспортом є актуальним і доцільним.

Питаннями цивільно-правової відповідальності взагалі і, зокрема, відповідальності за договором перевезення вантажу автомобільним транспортом займалися Л. Я. Свистун, Т. О. Колянковська, С. С. Алексєєв, В. В. Вітрянський, О. З. Прокопьева, Т. І. Іванова, Ю. А. Лончакова та інші науковці.

Метою даної статті є визначення проблем і особливостей відповідальності сторін за порушення договору перевезення вантажу автомобільним транспортом

Цивільно-правова відповідальність – це покладення на правопорушника оснований на законі невиконаних правових наслідків, які виявляються у позбавленні його певних прав або в заміні невиконаного обов’язку новим, або у приєднанні до невиконаного обов’язку нового додаткового [1, с. 711-712].

Відповідальність сторін за договором перевезення вантажу автомобільним транспортом – це різновид загальної цивільно-правової відповідальності з особливостями, властивими цьому договору [2, с. 14].

Загальновизнано, що цивільно-правова відповідальність настає за умов:

- протиправної поведінки сторін договору;
- шкідливого наслідку (збиток чи шкода) для сторони договору;
- причинного зв’язку між порушенням зобов’язання однією стороною та настанням збитку;
- вини у порушенні взятого за договором зобов’язання.

Не виключено одночасне порушення зобов’язання обома сторонами договору і негативні наслідки, що настають для них. Несвоєчасна оплата послуг із перевезення відстрочує їх виконання перевізником. Якщо

відправником не подано вантаж до перевезення, воно не може бути виконане, і перевізник може зазнати збитків. Особливістю цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язань сторонами договору перевезення вантажу автомобільним транспортом є те, що актами чинного законодавства вона встановлена лише для перевізника і не деталізована за наслідками порушення та санкціями за них [3, с. 105-106].

Загальні підходи притягнення до цивільно-правової відповідальності порушників договірних зобов'язань за договором перевезення вантажу встановлюються положеннями таких статей:

а) стаття 611 Цивільного кодексу України;

б) стаття 906 цього Кодексу, де йдеться про відповідальність виконавця за порушення договору про надання послуг;

в) статей 923-924 цього Кодексу, що встановлюють відповідальність при порушенні зобов'язань із перевезення вантажу [4]. Особливістю цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язань сторонами договору перевезення вантажу автомобільним транспортом є те, що актами чинного законодавства вона встановлена лише для перевізника і не деталізована за наслідками порушення та санкціями за них. Таким чином, акти чинного законодавства пов'язують відповідальність за розглядуваним договором із порушеннями зобов'язань перевізником, але не конкретизують порушення зобов'язань замовником та їх наслідки.

Статут автомобільного транспорту містить норми щодо відповідальності у Розділі IX «Відповідальність автотранспортних підприємств і організацій вантажовідправників, вантажоодержувачів і пасажирів, а також громадян, які користуються автомобілями на умовах прокату...». Згідно з пунктом 127 Статуту автотранспортні підприємства і організації, вантажовідправники, вантажоодержувачі і пасажирів, а також громадяни, які користуються автомобілями на умовах прокату, несуть матеріальну відповідальність за

порушення зобов'язань, що випливають з перевезень вантажів, пасажирів і багажу та прокату автомобілів, на підставі цього Статуту.

Передбачено, що вантажовідправник (вантажоодержувач) за непред'явлення до перевезення вантажу в кількості, передбаченій разовим замовленням, сплачує автотранспортному підприємству або організації штраф у розмірі 20 процентів вартості перевозки непред'явленого вантажу. Сума штрафу, належна перевізнику або вантажовідправнику (вантажоодержувачу), підлягає сплаті в п'ятиденний строк.

Відповідно до пункту 128-1 Статуту за неподачу перевізником, або організацією контейнерів для виконання прийнятого разового замовлення, за невикористання вантажовідправником поданих контейнерів або за відмовлення від передбачених замовленням контейнерів винна сторона сплачує штраф у встановленому договором розмірі.

Пунктом 131 Статуту автомобільного транспорту визначено, що при ненаданні автотранспортним підприємством або організацією автомобілів, робота яких оплачується за почасовим тарифом, в кількості, передбаченій в прийнятому до виконання разовому замовленні, або при несвоєчасній подачі цих автомобілів, автотранспортне підприємство або організація сплачує вантажовідправнику (вантажоодержувачу) штраф у розмірі 10 процентів вартості користування автомобілями, виходячи з часу користування або строку подачі, вказаних у замовленні.

При відмовленні вантажовідправника (вантажоодержувача) повністю або частково використати автомобілі, робота яких оплачується за почасовим тарифом, в кількості, вказаній у разовому замовленні, вантажовідправник (вантажоодержувач) сплачує перевізнику штраф у розмірі 10 процентів вартості користування автомобілями, виходячи з часу користування, вказаного у замовленні.

Статут автомобільного транспорту містить положення про звільнення перевізника або вантажовідправника від сплати штрафу за невиконання разового замовлення, якщо воно сталося внаслідок:

- а) явищ стихійного характеру (заметів, поводі, пожежі та ін.);
- б) аварії на підприємстві, внаслідок якої роботу підприємства було припинено на строк не менше трьох діб;
- в) тимчасового припинення або обмеження перевезення вантажів по автомобільних шляхах в порядку, встановленому статтею 18 цього Статуту.

Згідно з пунктом 133 Статуту автомобільного транспорту перевізники (автотранспортні підприємства або організації) несуть відповідальність за збереження вантажу з моменту прийняття його до перевезення і до видачі вантажоодержувачу або до передачі згідно з Правилами іншим підприємствам, організаціям, установам, якщо не доведуть, що втрата, недостача, псування або пошкодження вантажу сталися через обставини, яким вони не могли запобігти і усунення яких від них не залежало, зокрема, внаслідок:

- а) вини вантажовідправника (вантажоодержувача);
- б) особливих природних властивостей вантажу, який перевозиться;
- в) дефектів тари або упаковки, які не могли бути виявлені по зовнішньому вигляду при прийманні вантажу до перевезення, або застосування тари, що не відповідає властивостям вантажу або встановленим стандартам, при відсутності слідів пошкодження тари у дорозі;
- г) здачі вантажу до перевезення без вказівки в товарно-транспортних документах на його особливі властивості, що вимагають особливих умов або застережних заходів для збереження вантажу при перевезенні або зберіганні;
- д) здачі до перевезення вантажу, вологість або температура якого перевищують встановлені норми.

Перевізник звільняється від відповідальності за втрату, недостачу, псування або пошкодження вантажу в разі, коли:

а) вантаж прибув у справному автомобілі (контейнері) за справними пломбами вантажовідправника, а штучний вантаж – з справними захисним маркуванням, бандеролями, пломбами вантажовідправника або виготовлювача;

б) недостача, псування або пошкодження сталися внаслідок природних причин, зв'язаних з перевезенням вантажу на відкритому рухомому складі;

в) вантаж перевозився у супроводі експедитора вантажовідправника (вантажоодержувача);

г) недостача вантажу не перевищує норм природних втрат [5].

В зазначених випадках перевізник несе відповідальність за незбереження вантажу, якщо пред'явник претензії доведе, що втрата, недостача, псування або пошкодження вантажу сталися з його вини. Такі правила є загальними і виправданими та мають бути відтворені у Законі України «Про автомобільний транспорт».

Відповідно до пункту 136 Статуту автомобільного транспорту автоперевізники відшкодовують збитки, заподіяні при перевезенні вантажів, у таких розмірах:

а) за втрату або недостачу вантажу – в розмірі дійсної вартості втраченого або невивантаженого вантажу;

б) за пошкодження або псування вантажу – в розмірі тієї суми, на яку знизилася його вартість;

в) за втрату вантажу, зданого до перевезення з оголошеною цінністю, – в розмірі оголошеної цінності, якщо не буде доведено, що вона нижча його справжньої вартості. Перевізники поряд з відшкодуванням встановленого збитку, зв'язаного з втратою, недостачею, псуванням або пошкодженням вантажу, що перевозиться, повертають провізну плату, стягнену за перевезення втраченого, невивантаженого, зіпсованого або пошкодженого вантажу, якщо ця плата не входить в ціну вантажу.

Особливістю відповідальності за порушення договору перевезення вантажу є застосування принципу вини. Проявами вини є, зокрема, невиконання стороною обов'язків за договором перевезення вантажу, невжиття необхідних заходів для їх виконання, непередбачення обставин, що перешкоджають виконанню обов'язків, які він повинен був передбачити і попередити. У більшості випадків сторони договору перевезення вантажів відповідають за невиконання, викликане необережністю.

Термін «вина» вживається у статті 924 Цивільного кодексу України, крім того, наявне в цій статті посилання на обставини, що виключають відповідальність перевізника, яким перевізник не міг запобігти та усунення яких від нього не залежало, означає, що встановлюється презумпція вини перевізника.

Характерною особливістю відповідальності за порушення зобов'язань за договором перевезення вантажу є її обмежений характер. Щодо окремих порушень умов договору перевезення вантажу відповідальність встановлена або у формі відшкодування прямого збитку чи його частини (але не упущеної вигоди), або у формі виключної неустойки. Так, відповідно до частини третьої статті 22 Цивільного кодексу України збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі. Згідно з частиною третьою статті 624 цього Кодексу договором може бути встановлено стягнення неустойки без права на відшкодування збитків або можливість за вибором кредитора стягнення неустойки чи відшкодування збитків.

Слід зазначити, що коло порушень зобов'язань за договором перевезення вантажу і заходів відповідальності, що застосовують до порушників, обмежене власне договором перевезення, укладеним сторонами, Статутом автомобільного транспорту, а також главою 64 Цивільного кодексу України, яка закріплює норми, що регулюють відносини перевезення. Це застереження необхідне, оскільки в юридичній літературі висловлюється позиція,

відповідно до якої у випадках, коли Цивільним кодексом, транспортним законодавством і договором не передбачена відповідальність за певне порушення перевізником своїх зобов'язань, він несе відповідальність у вигляді повного відшкодування збитків за загальними правилами цивільного законодавства.

У випадку порушення сторонами своїх зобов'язань, за яке не передбачена відповідальність ні угодою сторін, ні транспортним законодавством, ні главою 64 Цивільного кодексу України, будуть застосовуватись загальні положення цивільного законодавства про повне відшкодування збитків, що містяться у статті 623 цього Кодексу.

Актуальним є питання про заміну принципу обмеженої відповідальності принципом повного відшкодування збитків в транспортних правовідносинах, але Цивільний кодекс України 2004 року залишив це питання практично без змін. На думку Л. Я. Свистун доцільним є внесення у Цивільний кодекс України і в новий Статут автомобільного транспорту норми про повну відповідальність сторін за договорами перевезення вантажу [6, с. 146].

Також необхідно зазначити, що згідно із пунктом 158 Статуту автомобільного транспорту і пунктом 15 Правил перевезення вантажів автомобільним транспортом обставини, що можуть служити підставою для відповідальності сторін за договором перевезення вантажів автомобільним транспортом оформляються актом. Обов'язкове складання актів передбачене в таких випадках:

а) невідповідність між найменуванням, масою і кількістю місць вантажу в натурі і тими даними, які зазначені у товарно-транспортній накладній;

б) порушення або відсутність пломб на кузові автомобіля або контейнері;

в) простій автомобіля у пунктах вантаження і розвантаження понад встановлені норми часу;

г) інші обставини (пошкодження упаковки, вантажу), які можуть служити підставою для матеріальної відповідальності сторін.

Висновки. Отже, цивільно-правова відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання договору перевезення вантажу автомобільним транспортом регулюється статтями 611, 906, 923-924 Цивільного кодексу України і Розділом IX Статуту автомобільного транспорту. Відповідальність за порушення договору перевезення має характерні особливості. По-перше, актами цивільного законодавства встановлено виключний перелік порушень договору, за які настає відповідальність перевізника. Статутом автомобільного транспорту встановлені конкретні розміри штрафів за окремі порушення договору перевезення.

По-друге, особливістю цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язань сторонами договору перевезення вантажу автомобільним транспортом є те, що актами чинного законодавства вона встановлена лише для перевізника і не деталізована за наслідками порушення та санкціями за них.

По-третє, цивільним законодавством встановлено обмежену відповідальність за втрату, нестачу, псування або пошкодження вантажу (багажу); відповідальність має обмежений характер – щодо окремих порушень умов договору перевезення вантажу автомобільним транспортом відповідальність встановлена або у формі відшкодування прямого збитку чи його частини (але не упущеної вигоди), або у формі виключної неустойки. Актуальним є питання про заміну обмеженої відповідальності повним відшкодування збитків.

Література:

1. *Цивільне право України: підручник: у 2 кн. / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. – 2-е вид., допов. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Кн. 1. – 736 с.*
2. *Свистун Л. Я. Договори перевезення вантажів автомобільним транспортом: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03 / Л. Я. Свистун // Національна академія наук України Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2005. – 20 с.*
3. *Волкова А. В. Відповідальність сторін за порушення їх зобов'язань за договором перевезення вантажів автомобільним транспортом / А. В. Волкова // Юридичний вісник. – 2014. – № 2. – С. 104-108.*
4. *Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV (із змін. і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – К., 2003. – №№ 40-44. – Ст.356.*
5. *Статут автомобільного транспорту Української РСР: Постанова Ради Міністрів Української РСР від 27 червня 1969 р., № 401 // ЗП УРСР. – К., 1969 р. – № 7. – Ст.88.*
6. *Свистун Л. Я. Договори перевезення вантажів автомобільним транспортом: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Свистун Лариса Яківна. – К.: НАН України; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького, 2005. – 190 с.*

References:

1. *Civil law of Ukraine: textbook: in 2 kn. / O. V. Dzera (ker. avt. kol.), D. V. Beaver, A. S. Dovgert and in.; for editor O. V. Dzeri, N. S. Kuznecovoy. - 2th kind., dopov. and pererob. - K.: Yurinkom Inter, 2004. - Kn. 1. - 736 s.*
2. *Svistun l. Ya. Agreements of transportation of loads by a motor transport: avtoref. dis. kand. yur. sciences: 12.00.03 / l. Ya Svistun // A national academy of sciences of Ukraine is Institute of the state and right the name of V. M. Koreckogo. it is K., 2005. - 20 s.*

3. *Volkova A. V. Responsibility of sides for neglect of their duties by agreement of transportation of loads by a motor transport / A. V. Volkova of // the Legal announcer. - 2014. - № 2. - S. 104-108.*
4. *Civil code of Ukraine: Law of Ukraine from January, 16 in 2003 № 435-iv (from changes. and dop.) of // List of Verkhovna Rada of Ukraine. it is K., 2003. - №№ 40-44. - St.356.*
5. *Regulation of motor transport of Ukrainian SSR: Decision of Council of Ministers of Ukrainian SSR from June, 27 in 1969 № 401 // of ZP of UKRAINE. it is K., in 1969 - № 7. - St.88.*
6. *Svistun I. Ya. Agreements of transportation of loads by a motor transport: dis. kand. jurid. sciences: 12.00.03 / Svistun Larisa Yakivna. - K.: of NAN of Ukraine; Institute of the state and right the name of V.M.Koreckogo, 2005. - 190 s.*

